

*Світлана Коржик
с.м. Летичів*

ЛЕТИЧІВСЬКИЙ ЗАМОК: ПОГЛЯД КРИЗЬ ВІКИ

Рис. 1. Замок у Летичеві

У статті розповідається про історію будівництва та існування замку оборонного призначення у селищі Летичів Хмельницької області, який становить вагомий інтерес для розвитку туризму на Летичівщині.

Сьогодні, в умовах проведення радикальних економічних реформ та їх наукового обґрунтування, в період, коли відбуваються процеси децентралізації, регіональні органи влади мають право самостійно обирати сценарії соціально-економічного розвитку, що сприятимуть вирішенню регіональних проблем, підвищенню рівня життя населення, збереженню екологічної рівноваги та навколишнього середовища. Одним з таких сценаріїв, що може мати вагомий вплив на соціально-економічний стан регіону чи міста, є розвиток туризму.

Вважаю, що відродження Летичівського замку у цьому напрямку є пріоритетним, оскільки суттєво підвищить його екскурсійно-

пізнавальну вагу й збереже пам'ятку відкритою для масових туристичних потоків.

Яким постає перед нами колись величний Летичівський замок, що бережуть у своїх спогадах його древні мури?

Усе, що будували в Україні впродовж XIV-першої половини XVII ст., підпорядковувалось оборонному чиннику. Він накладав яскравий відбиток на архітектуру того часу, виражаючи атмосферу постійної тривоги, готовності до відсічі.

Оборонний комплекс Летичівського замку це, насамперед, мури та вціліла вежа. Тут, над гамірною центральною вулицею містечка, простоявши чотири сотні років, вони зберегли

Рис. 2. Образ Матері Божої Летичівської

не тільки свою міць, але і красу. Гарно витесане вапнякове каміння, ретельно підібране, навіть під натиском найбільших руйнівників – часу і людської байдужості, а ще обстрілів, штурмів, перебудов. Його історія тісно переплетена з історією містечка та католицького костьолу – Санктуарію Летичівської богородиці.

За історичними даними Летичів – одне з найдавніших поселень Поділля. У XII-XIII ст. територія сучасного Летичева входила до складу Болохівської землі. Є всі підстави вважати, що містечко Летичів не змінювало назви з часів давньоруської держави.

Збереглася романтична легенда про князя Летичика, який відмовився від свого титулу та багатства заради коханої дівчини та заснував поселення на березі мальовничої річки під назвою Летичів. Розташувався Летичів на річці Вовк, яка впадає у Буг і спочатку звався Ліщин.

Датою заснування Летичева прийнято вважати 1210 рік. Перші писемні згадки про Летичів датують 1265 роком, коли землі краю були розорені монголо-татарами. Переможцем у воєнно-політичному протистоянні за право володіти подільськими землями вийшло Велике князівство Литовське. За літописною повістю «Про Поділля» це сталося, коли князь Ольгерд Гедимінович розгромив у битві на Синіх Водах

трьох татарських ханів – Хаджібея, Кутлубуга і Дмитра. До цієї звістки польський автор М. Стрийковський додав, що Ольгерд призначив управляти краєм чотирьох братів, князів Коріатовичів: "...вси краини с Подолем поручил им и дал в панование". Відтак, історія Подільського краю, у тому числі Летичева, майже до кінця XIV ст. пов'язалася із діяльністю князів Коріатовичів, онуків Гедиміна (1316-1341) «короля Литви і багатьох руських». Одним із найважливіших результатів утвердження влади литовських князів на Поділлі стало, безперечно, будівництва замків та оборона краю від постійної загрози з боку кочовиків [1, с. 98-99].

Захопивши у 1362 році край, литовські феодалі князі Коріатовичі гербу «Литовська погоня» буду-ють у Летичеві дерев'яну фортецю, яка з 1411 року згадується в різних документах. Мабуть місцевий форпост був подібним до інших подільських замків тих часів: дерев'яні стіни, земляний вал і глибокий рів, що наповнювався водою з річки. Типовий проєкт Середньовіччя [2, с. 785].

З 1429 року Летичів віднесено до категорії міст. Після загарбання Західного Поділля шляхетською Польщею (1434 р.) Летичів стає повітовим центром Подільського воєводства. Спочатку місто з навколишньою територією увійшло до складу королівських володінь, а з кінця XVI ст. стає власністю магнатів Потоцьких [3, с. 391-392].

Відносно мирний період тривав недовго. У 1438 р., коли край вже входив до складу Польщі, татари зробили перший наїзд після довгої перерви, після того, як їх відігнали литовські князі. Проти татар виступив подільський воєвода Михайло Бучацький гербу «Абданк», але його загін був розгромлений, а самого воєводу було вбито. З того часу татари почали нападати дуже часто. Вони палили села, забирали худобу, людей забирали в неволю і продавали на невільничих ринках у Криму.

Набіг двох татарських загонів у 1453 р. був відбитий. Але в 1457 р. татари зробили новий наїзд, розбили військо подільського воєводи Бартоша Бучацького, вбили його і спустошили край. З того часу татари майже кожного року робили свої наїзди. Іноді набігали невеликими загонами, «чамбулами», деколи великою ордою [4, с. 8].

У 1462 році польський король Стефан Баторія надає Летичеву магдебурзьке право.

Незабаром про себе знову нагадали татари – в 1482 відбувся ще один спустошливий набіг. У 1498 році татари разом з турками і волохами знову зробили набіг на Поділля і Галичину і вивели до Криму біля ста тисяч полонених. З дороги вони повернулись ще раз, знов набравши людей у полон. У цьому ж таки році турецьке військо спустошило Верхню Наддністрянщину.

Д. Дорошенко порівнює татарські набіди з давніми половецькими набігами. Як правило, насакували несподівано і швидко, ставили табір в безпечному місці і розсилали по всьому краю дрібні загони, які грабували й брали у полон людей, спалювали хаги і повертались зі здобиччю до табору, а звідти вже відходили у Крим. Багато людей гинуло по дорозі до Криму, тих, хто вижив, продавали. Часом вдавалося відбити у татар їхню здобич [4, с. 9].

Летичівський замок був серед подільських замків найчастіше поруйнований татарами. Особливого спустошення місто зазнало у 1453, 1516, 1558, 1567 роках [3, с. 391-392].

Так у 15 столітті місто було повністю знищене, після чого кам'янецький каштелян та подільський воєвода Теодорик Бучацький до 1450 року відбудував його наново. Теодорик Бучацький надав Петрові з Кільчина вйтівство та поклав на нього обов'язок відбудувати місто. Пізніше подільський воєвода Станіслав Ходецький в 1466 підтвердив цю грамоту Петрові з Кільчина та надав йому 4 вільні лани, млин на річці Ольшанці, кожний третій динар з чиншу тощо.

Аби місто відновлювалося після цих набігів, уряд у 1537, 1549 та 1579 роках підтверджував старі привілеї та призначав нові: зокрема, було встановлено ярмарки.

Летичівський магістрат складався в той час з двох радників, одного вйта, двох бургомістрів, двох лавників, двох присяжних, які щороку обиралися.

Невдовзі після цього місто знову було знищене татарами. В 1548, щоб сприяти піднесенню міста Сигізмунд II Август надає йому звільнення податків на 10 років, а також дозволив містянам звільнитися з-під зверхності старостів Летичівського замку та встановити власний суд. Тоді ж місту були надані обширні землі і хутори Згару. До міста тоді належали три передмістя, які пізніше були відокремлені і становили окремі поселення. Цими передмістями були Заволоч – старе місто Летичева (за люстрацією 1569), Залетичівка, Замурче.

Ну а в 1523 році на зміну татарам прийшли турки. Польська влада захистити місто не могла – гарнізону ні в місті, ні близько нього не було. Напевно єдине, що робила Польща для своїх підданих в Летичеві – періодично поновлювала місту магдебурзьке право, а одного разу навіть довелося дати 10-річне звільнення від податків. Почали будувати, укріплюючи кожний об'єкт, який був того вартий. На місці давніх, зруйнованих під час татаро-монгольської навали твердинь виростили нові, потужніші та більш пристосовані до нових умов ведення бою замки, міста вдягалися у лицарські обладунки мурів, монастирі перетворювалися на фортеці, а церкви, костьоли та синагоги – на потужні локальні укріплення [5, с. 46]

Розташування поселення Летичева було не дуже вдалим з військової точки зору порівняно з Кам'янцем або сусіднім Меджибожем. У XV-XVI ст. кримські татари і турки спалювали дерев'яний замок Летичева багато разів. Тому у 1579 році подільський генеральний староста Ян Потоцький власним коштом почав перебудову замку у кам'яну фортецю. Це був чотирикутник оборонних стін з круглими вежами по кутах. Річка Вовк залила рів навколо замку, зробивши його однією з найкращих фортець тодішнього Поділля. Із тих пір фортеця зазнавала значних змін, багато разів прибудувалась, перебудовувалась або й просто руйнувалась, але кутова вежа дійшла до наших часів практично без змін. Коли закінчилося будівництво – точно не відомо, можливо або в 1594, або 1598 році. Але є відомості, що єдина вежа, що вціліла, побудована в 1607 році. В 1598 та 1601 була визначена комісія для оцінки замку, та пізнішим рішенням сейму було постановлено відшкодувати Потоцькому кошти, затрачені на побудову замку (див. рис. 1).

У 1594 кам'яний замок Потоцького вже стояв – про це говорять мемуари посла Священної Римської Імперії Ериха Лясоти, який проїздив через Летичів на шляху до Києва. Велике прямокутне подвір'я оточували високі кам'яні стіни з амбразурами, чотирима круглими по кутах та чотирикутною в'їздною вежами. З боку міста замок захищав земляний вал з частоколом. Між стінами замку та валом проходив глибокий рів з водою. Саме такою фортеця зображена на першому своєму „портреті” - карті французького військового інженера Гійома де Боплана. Форпост оточений

двома ставками з греблею та ще однією греблею на Південному Бузі [6].

Для захисту кордонів від вторгнення з південного сходу татарських військ потрібні були значно більші сили, ніж їх могли забезпечити окремі, навіть дуже досвідчені у військовому ремеслі магнати. Тому необхідно було створити низку потужних державних фортець і тримати у них гарнізони. На землях, що належали польській короні, такі фортеці називалися королівськими. Найважливішими серед них були на Поділлі – Кам'янецька, Хотинська, Барська і Летичівська фортеці. К. Липа визначає відмінність замків від фортець. За складом та конструкцією споруд фортеця мало чим відрізнялася від замку (часто колишні приватні замки ставали державними фортецями). Головна функціональна відмінність полягала у тому, що замок був усе ж таки резиденцією магнатської сім'ї, а фортеця призначалася для численного (принаймні теоретично) гарнізону. Отже, головною відмінністю фортеці в більшості випадків був значно більший, ніж у замку, периметр оборони. У фортечному дворі були казарми для солдатів, арсенал та великі складські приміщення. Комендант фортеці та старші офіцери мешкали в окремому корпусі. Зазвичай він був досить скромним, але якщо укріплення колись було приватним і мало у своїх стінах щось на кшталт палацу, то до перебудов, звісно, не вдавалися. Державні фортеці (як, власне, і приватні замки) були призначені для контролю над значними територіями і в разі ворожого на паду ставали прихистком для населення. Коли жителі міста, яке прилягало до фортеці (а саме під захистом фортець міста і розвивалися) відчували, що не можуть втримати зовнішній периметр оборони, вони відступали до замку. Під захист його стін тікали і мешканці навколишніх сіл, і дрібна шляхта. Командування фортець намагалося завчасно організувати втікачів і залучити до корисної справи оборони [5, с. 52].

У 1606 році єпископ Кам'янецький Павло Волуцький починає будувати на території замку домініканський костюл. Слід сказати, що в період заснування міста, коли Летичів був тільки на лівому березі річки Вовк, там вже був побудований дерев'яний костюл. Тому коли з будівництвом кам'яного замку замість дерев'яного було покінчено, настала черга костюлу. Костюл, як приклад збереженого базового готичного компоненту, вийшов "довгобудом" – його закінчили лише через 32 роки, в 1638 році.

За рік до закінчення будівництва там зазвучав орган.

Готика у процесі побудови та екзистенції сакральних споруд домініканських ченців трактувалася не як анахронізм, звернення до неї було цілком осмисленим, усвідомленим, тісно пов'язаним із спогадами про боротьбу ордену за чистоту віри під час контрреформації. У 1860 році про Летичівський костел було написано в ілюстрованому тижневику: «Верхня частина фасаду костелу в кшталті піраміди визначається прекрасним готичним стилем з пілястрами, прикрашеними карнизами, башточками і оздоблюючим малюванням угорі» [7, с. 255]. Храм має фасад готично витягнутої вверх пірамідальної форми з відокремленим горизонтальною тягою фронтом, котрий оздоблено сходинковим завершенням і розчленовано підкореними руху догори пілястрами. Нартекс знаходиться під стріластим вікном і має свій власний фронтон з люкарною. Над крутою знаходилося Розп'яття Спасителя з двома дерев'яними фігурами ангелів, що стоять на колінах [8, с. 187].

Костел побудований з цегли, має прямокутний поземний план. Зі сходу знаходиться однакової висоти з костелом пятигранна подовжена за планом апсида. З півдня та півночі знаходяться низькі каплички. Переkritтя нави – напівциркульне з розпалубками склепіння, вівтара – хрестове склепіння. Приміщення капел переkritі масивними напівциркульними склепіннями з розпалубками, по центру кожної з них розташована баня. З центральним приміщенням каплички сполучаються за допомогою арок. Над головним фасадом розташовано прикрашений волютами та кам'яними вазами. При вході в костел розташований притвор з портиком з заходу.

Костел збудований в бароковому стилі, оточений з двох сторін невеликими вежами, до однієї з них прибудований кляштор. В костелі знаходилося багато пам'яток, цінних речей, образи, які мали більшу чи меншу мистецьку цінність. По дорозі до костелу знаходилася колона, з хрестом наверху та статуєю всередині, поставлена на честь укоронування чудотворного образу. Біля костелу знаходився цвинтар, оточений муром з дерев'яною фігурою Ісуса Христа, а по правій стороні знаходилася каплиця з камяною статуєю Яна Непомуцена. В'їзна брама на цвинтар була у вигляді каплиці над якою склепінням була розташована дзвіниця.

У 1592 році Папа Римський Климент

III подарував домініканцям образ Богоматері, зроблений за зразком ікони римської базиліки Санта Марія Магіора. Цей образ домініканці привезли в Летичів на запрошення єпископа Павла Волицького. Після деяких поневірянь, він увійшов до історії як образ Летичевської Богоматері (див. фото 2). Поневіряння ж пов'язані були наприклад з тим, що Ян Потоцький, тодішній хазяїн Летичева, був кальвіністом і не хотів пускати католицький образ на свою територію. Дружина Яна, Єлизавета, навпаки, була католичкою і прихистила образ в сільській хаті. Незабаром слава про образ і чудеса, його супроводжуючі, рознеслася по окрузі, та і сам Ян Потоцький увірував в нього і віддав свій замок ордену домініканців. На цьому правда, пригоди не закінчилися – в 1648 козаки Богдана Хмельницького влаштували в костьолі стайню. Домініканці вивезли образ і укрили його у Львові, де він пробув більше ста років – образ повернувся в Летичів тільки в 1772 році. Через 6 років, 4 жовтня 1778 року Папа Пій VI коронував ікону.

Відомо, що у XVI ст. монастир входив до фортифікаційної системи місцевого замку. Але замок було зруйновано турками у XVII ст., тож нині важко сказати, яким чином монастирські укріплення взаємодіяли з замковими.

Своєрідними документами, важливими іконографічними джерелами, що дійшли до нас з XIX ст. та зафіксували ще недоторкані руйнацією пам'ятки української архітектури стали рисунки та літографії Наполеона Орди [9]. Вагомим аспектом творчості Наполеона Орди є достовірна фіксація не тільки окремих об'єктів зодчества та їх ансамблів, а й ландшафтно-архітектурного середовища, що є необхідним для глибокого розуміння сутності

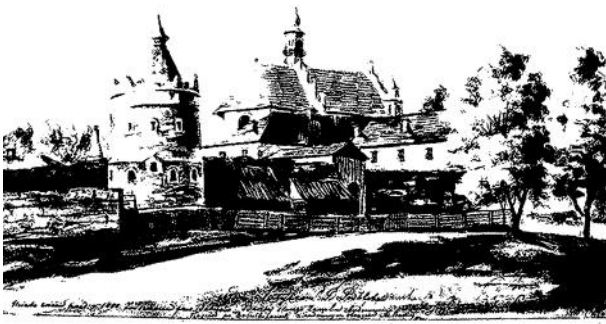

Рис. 3. Летичів. Літографія Наполеона Орди

архітектурних забудов. Виконані літографічні відповідники несуть достовірну інформацію як про загальний вигляд споруд і довкілля, так і про архітектурно-пластичне вирішення об'єктів зодчества, а також їх стан на момент фіксації. Так на одній із літографій, що зберігається у Національному музеї Кракова, зображені вежі й стіни замку Потоцьких, парафіяльна церква домініканського костьолу Успіння Пресвятої Діви Марії і монастир у Летичеві. На ній ми бачимо укріплені стіни циліндричної вежі від дороги; в глибині - церква з башточкою і монастирські будівлі. Напис: Летичів, губернія Подільська; Місто відоме до р. 1400. Зруйноване татарами. Вежа старого замку, побудованого королем Стефаном Яном Потоцьким 1607 р. /Latyczów G. Podolska; Miasto znane przed r. 1400. Zniszczone przez Tatarów. Baszta starego Zamku zbudowanego za Króla Stefana przez Jana Potockiego r. 1607. Kościół po Dominikanach z cudownym obrazem MBoskiej; napis na podkładzie: G. Podolska Latyczów, resztki zamku i koś. po-Dominikański./ [10] (див. рис. 3).

У 1601 році Летичів став повітовим містом, Летичівський повіт був відокремлений від Кам'янецького, кордон проходив по річці Ушиця.

Населення Летичева складалося із трьох національних общин – української, польської та єврейської. Від XVI та до середини XIX століття значну роль у житті міста відігравали цехи, виробу яких користувалися попитом як у місцевого населення, так і на сусідніх ринках.

На початку 17 століття місто було на деякий час резиденцією Станіслава Ревери Потоцького (1579–1667), який відновив зруйнований татарами костьол.

З 1641 в Летичеві було наказано встановити земські суди, а на збереження їхніх архівів староста повинен був надати будинок в замку.

На місто та повіт, крім татар, епізодично здійснювали набіги також левенці.

У часи повстання Богдана Хмельницького 1648–1756 років Летичів опинився в районі активної боротьби. Улітку 1648 року багато мешканців міста приєдналися до полків Максима Кривоноса, брали участь у Пилявецькій битві на боці Богдана Хмельницького. Місто переходило то під владу поляків, то під владу козаків. У 1664–1665 роках та у серпні-вересні 1655 року в місті відбувалися протипольські повстання. За ці роки втричі скоротилося населення Летичева, торгівля та виробництво занепали, голод та епідемії стали звичним явищем.

У 1672 році Летичів, як і все Поділля, захопили турецько-татарські війська. В Летичеві розташувався турецько-татарський гарнізон. За містом збереглась функція повітового центру, але було закрито усі християнські храми та синагоги, багато людей було вивезено на турецькі невідьницькі ринки чи у яничари. Турків в 1682 році вигнав Король Ян Собеський. Про стан міста говорить той факт, що за 7 років до приходу турок в місті налічувалося всього 9 будинків...

У 1699 році Летичів було повернуто до Польщі, до нього стали повертатися колишні мешканці, а також переселялися люди з інших країв (у тому числі і з Польщі).

У 1702 році в Україні розпочалось повстання Палія. Летичівські повстанці приєдналися до козаків Самійла Самуся. У січні 1703 року під Летичевом відбувся бій повстанців зі шляхетськими військами, повстанці у ньому зазнали поразки. Мешканці міста брали активну участь і у гайдамацьких повстаннях – у 1734, 1750, 1768 роках. 22 листопада 1777 року гайдамаки напали на Летичів та забрали з каси 96287 злотих і скарбових 13806 злотих [11, с. 15].

У 1765 році Летичів згадується як процвітаюче місто. Люстрація 1765 року застала Летичівський замок в доброму стані, в ньому зберігалися всі міські архіви. Замок був оточений ровами та палісадом, зі сторони міста подвійним палісадом. В'їзд до замку був через міст. В'їзна брама за мостом була з дуба, при ній був будинок для жовнірів та в'язнів. Згодом летичівський архів за 1667–1776 роки, який складався з книг городських та земських, перенесено до Києва. Окремою справою в архіві були документи Летичівського магістрату за 1784–1798 роки [12].

18 листопада 1781 року через місто проїжджав Станіслав Август Понятовський, останній король Речі Посполитої. Для його зустрічі були зібрані мешканці міста.

В 1789 році старостою був Адам Казимир Чорторийський, в місті тоді було 137 християнських будинків та єврейських: в ринку 36 і затильних 39. На передмісті Замурному – 6 християнських будинків і на Заволоку – 47. Крім того, в місті знаходився замок, будинок суду, були також добре впорядковані мости та переправи. Князь Чорторийський вибудував тут нову вежу, яка вигідно оздоблювала місто. Скарг на старосту тоді не було, міщани жалілися лише на те, що в місці шинкарство і торгівлю прибрали до своїх рук євреї, «повидумували всякі оплати» (мостове, торгове тощо), вони ж не допускали будівництва

Рис. 4. Летичівський замок у 2012 році

солодовні та броварень. Обов'язком війта було обороняти кордони та міщан і охорона королівських підданих від утисків старостів. До обов'язку міщан належало ремонтувати мости, за що королем їм було надано право збирати мостовий податок, поки керівництво замку не віддало мостове до оренди євреям, а обов'язок ремонтувати мости залишився на міщанах. Міські мури були значно поруйновані, євреї брали з них каміння на печі для винниць.

Внаслідок другого поділу Речі Посполитої 1793 року Летичів було приєднано до Російської імперії. Згодом російський цар Микола I наказав закрити домініканський монастир як неправославний.

8 квітня 1793 зібране духовенство та шляхта склали присягу на вірність Катерині II.

3 травня 1795 року Летичів стає повітовим містом Подільського намісництва, а з грудня 1796 року – Подільської губернії.

У 1796 році затверджується герб Летичева. В 1798 Павлом I було скасоване Летичівське єпископство та приєднане до Кам'янецького.

18 серпня 1795 року Летичівське староство з 12 селами Катерина Велика передала в дар місто Летичів Аркадію Івановичу Моркову. У чині Дійсного Статського Радника і з Андріївською стрічкою в 1804 році граф Морков виходить у відставку, і проживає у своєму улюбленому маєтку неподалік від Летичева – Війтівцях (тепер село Грушківці) [11, с. 183].

Аркадій Іванович ніколи одружений не був, втім згрішив з французькою актрисою Гюс (Жюсс) – вона ж і народила йому дочку Варвару Аркадіївну. Найвищим Наказом від 29 квітня 1801 р. було дозволено вихованці графа А. І. Моркова, наслідувати графський титул і маєтки

вихователя. Летичівський ключ і Подільська губернія були пов'язані з прізвищем графів Моркових очевидно до самої революції, але не з потомством Варвари Аркадіївни, яка вийшла заміж за князя Сергія Яковича Голіцина, а з потомством братів Аркадія Івановича, які також отримали графський титул. Так можна, наприклад, простежити, що граф Михайло Морков на 1898 рік був найбільшим землевласником – його володіння досягали 12373 десятини землі. У 1863 році він був обраний Летичівським Повітовим Проводирем дворянства.

У 1830-ті роки місто стало одним із центрів повстання, очолюваного Устимом Кармалюком, якого після смерті поховали в Летичеві [11, с. 110].

Під час Листопадового повстання проти московитів 1831 року шляхту та козаків Летичівського повіту організував Еразм Добровольський.

1854 року костел згорів, проте його відновили за кошти парафіян та завдяки зусиллям о. Францішка Згерського. Летичів налічував 1864 року 5500 мешканців, 3 православних церкви, 35 мурованих будинків. Кількість міщан поступово зростала і в 1872 році в Летичеві було близько 6000 мешканців.

*Рис. 5. Відреставрована вежа у
Летичівському замку*

Летичівський замок в свій час був величезним та величним, але у 1872 році від нього залишилась лише одна вежа на подвір'ї костюлу та видно було залишки давніх мурів (див. рис. 4).

1906 року храм було реставровано. Православна церква володіла Летичівським монастирем до Першої Світової війни, коли Летичів окупували австро-угорські війська, і після цього тут знову облаштовуються католики. Летичівський замок та костюл пережили роки воєнних лихоліть та більшовицького терору ХХ століття. У 1933 році храм замкнули, а потім перетворили на стайню для колгоспних коней. У святині під час II Світової війни знаходився концентраційний табір. Після II Світової війни міська влада у храмі розташувала склад будівельних матеріалів, зерна, палива та міндобрива, а в приміщеннях монастиря кравецьку фабрику, цех виготовлення нагробних пам'ятників, телемайстерню, профтехучилище і корчму. З цих причин будівля сильно постраждала. Не збереглась навіть кам'яна підлога, яку було викрадено із костюлу. 1989 рік і два наступні роки стали початком нової епохи Санктуарію Летичівської Богородиці. У летичівській парафії після о. Яна Білецького настоятелем став о. Станіслав Ф'юк. Він зробив великий внесок, розпочинаючи масштабну працю відбудови святині Летичівської Богородиці.

У квітні 1992 року костюлу було також повернуто будинок монастиря. Парафіяльна громада, під керівництвом о. Адама Пшивуського, який з 2003 року є настоятелем парафії та хранителем Санктуарію, також численна громада шанувальників Летичівської Богородиці доклали багато зусиль та праці в приготуванні Великого Ювілею 400-ліття [13]. У 2000 році було розпочато реставрацію, яка зможе допомогти зберегти об'єкт стародавньої архітектури. До 2016 року о. Адамом Пшивуським було майже повністю відбудовано циліндричну вежу Летичівського замку. Вона незвичайна і красива, прикрашає прекрасну територію, за якою постійно стежать і доглядають (див. рис. 5). Побувавши в замку, можна піднятися на вежу, вона неповторна, виведена у вигляді корони, що символізує міць і повноту королівської влади, всередині якої відчувається дух старовинної епохи, а древні і могутні стіни нашіптують свої таємниці, які зберігають протягом віків.

- Список використаних джерел:** 1. Україна: литовська доба 1320-1569. - К.: Балтія - Друк, 2008. 2. Танасійчук О. Ю. Особливості історико-культурної складової рекреаційного комплексу Хмельниччини // Геополітика и екогеодинаміка регіонів. – 2014. – Том 10. – Випуск 2. 3. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 707 с. 4. Дорошенко Д. Про минулі часи на Поділлі. – Хотин, філіал видавництва «Буковина», 1992. 5. Липа К. Під захистом мурів. – К.: Наш час, 2007. – 180 с. 6. Боплан Г. Л. Опис України. – К.: Наукова думка, Ukrainian Research Institute of Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1990. 7. Boleslaw z Ukrainy: Kosciol Latyczowski // «Tygodnik Ilustrowany». – Warszawa, 1860. – Т. 1. – S. 255. 8. КПДМА (Кам'янець-Подільський державний міський архів): Визитное описание костелов за 1850 год. – Ф. 685. – Римсько-католицька духовна консисторія. – Оп. 4. – Спр. № 58. – С. 187. 9. Н. Орда. Літографія Летичів (губ. Подільська). Хмельницький обласний краєзнавчий музей, інв. № 779. 10. Н. Орда. Рисунок Летичів. Московський державний музей архітектури ім. Щусева. 11. Слободянюк П. Я., Дорош Г. О. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Летичівського району. – Хмельницький: Поділля, 2003. – 416 с. 12. ДАХМО Ф-28. – Летичівський городовий магістрат, м. Летичів Подільської губернії. 13. http://sanctuarium.com.ua/historia,,1,,_html. 14. Микола Крикун. Подільське воєводство у XV-XVIII століттях: Статті і матеріали. Львів 2011. 733 с., іл., карти. 15. Урсу Н. О. Архітектура домініканців на Правобережній Україні // Урсу Н.О. Мистецька спадщина домініканського ордену на території України XVII-XIX ст. – Кам'янець-Поділ., 2007. – С. 136-166. 16. 9 зупинок від Хмільника до Хмельницького: путівник / авт. тексту Д. Малаков; фото О. Мовчан. – К.: Грані-Т, 2009. – 120 с. 17. Грушевський М.С. Опис подільських замків // Твори у 50-и томах. – Львів: Світ, 2003. – т. 5, с. 68 – 83.

* * *

*Наталія Дуда,
Світлана Шлемкевич
м. Львів
Микола Закусов
м. Стрий*

ПАРКОВА ЗОНА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВПОРЯДКУВАННЯ МАГНАТСЬКОЇ САДИБИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДГІРЦІВСЬКОГО ПАЛАЦОВО-ПАРКОВОГО КОМПЛЕКСУ)

Стаття присвячена проблемам формування та розвитку садово-паркового мистецтва у 17-18 ст. в Європі та в Україні. Більшість палацово-паркових комплексів в Україні відтворюють тип англійського пейзажного парку. Значно менше представляють зразок французького регулярного парку. Цінним зразком є парк Підгірцівського палацово-паркового комплексу.

Садово-паркове мистецтво є невід'ємним елементом мистецької спадщини людства. З давніх часів людина намагалася внести естетичну компоненту до навколишнього середовища, підкреслити красу природи. Принципи паркового будівництва формуються наприкінці епохи Відродження. Тоді ж складається концепція регулярного парку, яка почала впроваджуватися в XVII-XVIII ст. у всіх країнах Європи. Основною характеристикою такого парку було симетричне розташування елементів

стосовно композиційної осі. План визначався прямими алеями, які виступали осями симетрії, водойми були правильної форми, дерева підстригалися у вигляді геометричних фігур. Регулярні парки підтримували традиції класицизму, їм був притаманний порядок, урочистість, суворість, театральність, велич.

Проте вже в середині XVIII ст. регулярні прийоми планування парків стали менш популярними, головним чином через те, що вони радикально змінювали природне середо-